

نقش آیین جوانمردی
در سیر وسلوک خوشنویسان ایران

پژوهش و تألیف:

مجتبی خان قیطاقی

www.ketab.ir

سرشناسه: خان قیطاطی، مجتبی، ۱۳۴۹-
عنوان و نام پدیدآور: نقش آیین جوانمردی در سیروسلوک خوشنویسان ایران / پژوهش و تالیف: مجتبی خان قیطاطی
مشخصات نشر: مشهد: سخن گستر، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری: ۱۵۲ ص.: مصور (رنگی)، نمونه.
شابک: 978-622-295-059-0
وضعیت فهرست‌نویسی: فیبا
یادداشت: پشت جلد به انگلیسی: The role of ethics of chivalry in calligraphers' journey in Iran
By: Mojtaba Khan Gheytaghi

موضوع: درویش عبدالمجید طالقانی، ۱۱۳۷ - ۱۱۸۶ ق.
موضوع: خوشنویس اصفهانی، غلامرضا بن میرزا جان، ۱۲۴۶ - ۱۳۰۴ ق.
موضوع: کلهر، محمدرضا بن محمدرحیم، ۱۲۴۵ - ۱۳۱۰ ق.
موضوع: خوشنویسی -- ایران
Calligraphy -- Iran
خوشنویسان ایرانی
Calligraphers, Iranian
فتوت در هنر
Futuwwa (Islamic social groups) in art
فتوت -- ایران
Futuwwa (Islamic social groups) -- Iran
رده‌بندی کنگره: ۸۶۳۶۳۹
رده‌بندی دیویی: ۷۷۴۵/۶۱
شماره کتابشناسی ملی: ۸۶۹۱۱۸۲

نقش آیین جوانمردی در سیروسلوک خوشنویسان ایران

پژوهش و تالیف: مجتبی خان قیطاطی

M.bafrav1149@gmail.com

طرح و گرافیک جلد: نوشین رضایی‌زاده

خوشنویسی روی جلد: رقم میرزاغلامرضا اصفهانی

گل و مرغ روی جلد: جواد برزویی

ویراستار و صفحه‌آرا: رضا نیک‌ذات

امور گرافیک: حجت رضادادی

حروف‌نگار: احسان حاجی‌پروانه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۹۵-۰۵۹-۰۰

چاپ اول ۱۴۰۷ / ۱۰۰۰ جلد / چاپ البرز

۵۰,۰۰۰ تومان

ناشر: سخن گستر

مشهد- خیابان ابن‌سینا؛ بین ابن‌سینای ۱ و ۳؛ ساختمان اطبا

تلفن: ۰۹۱۵۷۹۸۹۹۴۸ / ۰۵۱۳۸۴۳۹۹۵۵

کلیه حقوق قانونی مادی و معنوی این اثر، نزد مولف محفوظ است.

فهرست

۷	پیشگفتار.....
۹	فصل اول: مبانی پژوهش و ادبیات نظری.....
۱۱	مقدمه.....
۱۲	بیان مسئله.....
۱۴	مهم‌ترین اهداف پژوهش.....
۱۴	اهمیت و ضرورت انجام تحقیق.....
۱۵	پیشینه تحقیق.....
۱۵	منابع هنر مقدس و اسلامی.....
۱۷	منابع عرفانی، معنوی، فتوت و جوانمردی.....
۱۹	منابع خوشنویسی و هنرهای تجسمی.....
۲۰	مبانی نظری تحقیق.....
۲۷	روش تحقیق و ابزار گردآوری اطلاعات.....
۲۸	روش نمونه‌گیری.....
۲۸	تعاریف نظری و عملیاتی.....
۲۸	خوشنویسی.....
۲۹	شیوه.....
۲۹	حسن تشکیل.....
۲۹	حسن وضع.....
۲۹	قالب‌های خوشنویسی.....
۲۹	فتوت.....
۳۱	فصل دوم: هنر اسلامی و خوشنویسی.....
۳۸	فتوت و جوانمردی.....
۴۱	آیین جوانمردی پیش از اسلام.....
۴۵	فتوت در دوران اسلامی.....

۴۷	فتوت و جوانمردی در میان صوفیان
۵۰	فتوت نامه‌ها
۵۰	تشکیلات فرهنگی و سلسله مراتب در آیین فتوت
۵۱	میان بستن در آیین فتوت
۵۶	ارکان و اصول فتوت
۵۷	فقر در فتوت نامه‌ها
۶۰	فتوت و اصناف
۶۱	معنویت در خوشنویسی
۶۶	فتوت نامه‌ها و تأثیر آن بر آداب المشق و رساله‌های خوشنویسی
۶۹	فصل سوم: دوره قاجار، دوره‌ای پر اهمیت در تاریخ خوشنویسی
۷۱	دوره قاجار و خوشنویسی
۷۹	شیوه‌های رایج در خوشنویسی
	تحلیل آثار و هر روی بر شیوه سیر و سلوک درویش عبدالمجید طالقانی، میرزا غلام رضا
۸۳	اصفهان‌ی و میرزا محمد رضا کلهر
۸۴	درویش عبدالمجید طالقانی
۸۷	میرزا غلام رضا اصفهان‌ی
۹۵	میرزا محمد رضا کلهر
۱۰۹	زندگی داخلی میرزا
۱۱۵	فصل چهارم: تحلیل و انطباق خوشنویسی با اصول و مبانی فتوت و آیین جوانمردی
۱۱۷	مقدمه‌ای بر تحلیل آثار و بررسی ریشه‌های فرهنگی آن
۱۲۱	شیوه زیبایی شناختی خوشنویسی
۱۲۴	سیاه مشق
۱۲۶	حضور نور در سیاه مشق
۱۲۹	تأثیر آیین فتوت و جوانمردی بر شیوه معرفتی هنرمندان شاخص
۱۳۶	جدول تحلیلی
۱۳۹	دریافت‌ها و تحلیل نهایی
۱۴۳	فهرست منابع

پیشگفتار

پیر ما گفت خطا بر قلم صنع نرفت آفرین بر نظر پاک خطا پوشش باد
(حافظ)

در بستر هنرهای اسلامی و مقدس، هنرمند خوشنویس به نیکی دریافته است که از ذاتی زیبا برخوردار است و این ذات زیبا می‌تواند موجب کمال او باشد؛ هنرمند خوشنویس، در سیر و سلوک هنرمندی‌اش می‌کوشد تا روح و روان خویش را هر چه بیشتر پالایش دهد تا در وجودش زمینه بروز و تجلی صفات الهی بیشتر فراهم گردد. به قول باباشاه اصفهانی (در رسم الخط محسوب به وی): حاشا که از نفس بی‌اعتدال کاری آید که در او اعتدال باشد.

خوشنویسی را می‌توان تجلی گاه معنویت انسان دانست، روح کمال‌گرای او معرفتی را به تمرین می‌نشیند که از سنت دیرینه الهی در هنر مقدس نشأت می‌گیرد و در این راه هرگونه اندیشه و شیوه معرفتی عارفان نیک‌اندیش، می‌تواند برای او فرصتی فراهم آورد تا دل صاف کند از هر آنچه که می‌تواند صفای دل از او بگیرد.

از دیرینه‌سال‌های باستان، رسم جوانمردی و عیارپیشگی در بین مردم ایران جریان داشته است اما بعد از اسلام، گروه‌ها و نحله‌های مختلفی از جوانمردان که آیین فتوت و جوانمردی آنان ریشه در سیرت و رفتار مولا علی^(ع) دارد، آغاز این گونه آیین‌ها است. هیچکدام از کتاب‌ها و منابعی که در این پژوهش از آنها استفاده شده، به صراحت، به‌تأثیر و رویکرد آیین جوانمردی (فتوت) بر خوشنویسی و سلوک هنرمندانش آنچنان که باید، نپرداخته‌اند و فقط - به‌صورت کلی - اشاره‌ای داشته‌اند که باتوجه به جایگاه خوشنویسی و رویکردی که هنرمندان خوشنویس به عرفان و معرفت هنر قدسی داشته‌اند، کافی نبوده و جای آن دارد که این مسئله بیش از اینها، مورد توجه پژوهشگران فرهنگی و پژوهندگان هنرهای اسلامی واقع شود.

در این پژوهش، زیبایی‌شناسی هنر خوشنویسی در بستر هنر قدسی و اسلامی، و نیز نقش آیین جوانمردی (فتوت) و اندیشه‌های آن در شیوه معرفتی و سیر و سلوک هنرمندان خوشنویس شاخص نستعلیق و شکسته‌نستعلیق در ایران و تأثیر آن در ارتقای کمال خوشنویسی و هنرمندان نجیب آن، از جمله درویش عبدالمجید طالقانی، میرزا غلام‌رضا اصفهانی و میرزا محمد رضا کلهر بررسی می‌شود و به نظر می‌رسد آنچه فلسفه خط و زندگی آنان بوده و آنان را به افرادی متفاوت بدل ساخته، ریشه در مفاهیمی دارد که زیربنای فکری آنان را تشکیل می‌داده است که چراغ راه بوده و موجب خلق آثاری فاخر گردیده است؛ توفیق داشتم در دوره کارشناسی ارشد هنر اسلامی بخشی از کتاب حاضر را در قالب پایان‌نامه‌ام با تأکید بر خوشنویسی دوره قاجار، به راهنمایی جناب آقای دکتر علیرضا شیخی، ارائه کنم تا سهم ناچیزی در ادای دین به هنر خوشنویسی داشته باشم.

ضمن ادای احترام به مساحت پر مهر استادان والامقام خوشنویسی ایران: یدالله کابلی خوانساری و غلام‌حسین آبرخانی که وجود نازنین آنان و مشق آثارشان همواره موجب نشاط و روشنی عالم خوشنویسی‌ام بوده است، به رسم ادب، صمیمانه مهر و صفای دل معلمان و استادان نیک‌اندیش خوشنویسی‌ام در طول بیش از سی سال گذشته: آقایان محمد ابراهیمی فخر، صفر محمد مرزازاده، علی اکبر رضوانی، عباسعلی صحافی مقدم، علی اکبر اسماعیلی قوچانی، محمدکریم کریمی و رسول مرادی را قدر می‌نهم؛ همچنین از دوستان و استادان گرانقدر: آقایان دکتر علی شفیعی، دکتر علیرضا شیخی، دکتر مهدی صحراگرد و سرکارخانم دکتر مریم فدوی، که در این پژوهش از نظرات و راهنمایی‌های امیدبخش آنان بهره‌مند بودم، و نیز از همکاری انجمن خوشنویسان مشهد و موسسه آموزش عالی فردوس مشهد سپاسگزارم.

تحقیق و پژوهش، فرازونشیب‌های بسیاری دارد که یک خانواده خوب و همراه، گذر از آنها را آسان‌تر کرده و مایه دلگرمی است؛ از این بابت خدا را سپاس می‌گویم و به‌خاطر بهره‌مندی از این نعمت، خوشحالم.

یا علی مدد - مجتبی خان قیطاقي

مشهد: تابستان ۱۴۰۰